

36 JAAR VOGELS TELLEN LANGS DE LEK

Cees Witkamp

Op 15 november 1975 mocht ik - toen 16 jaar oud - voor het eerst met de grote mannen mee op een waterwildtelling. Deze waterwildtellingen waren in 1967 gestart en hadden tot doel vooral watervogels te tellen in de belangrijkste watervogelgebieden in Nederland in de maanden oktober tot en met maart. De coördinatie lag deels bij de Vogelwerkgroep Grote Rivieren, die de verdeling over de trajecten langs Rijn, Lek, Maas, Waal en IJssel organiseerde. In de woning van Sjoerd Braaksma in Vreeswijk kwamen in alle vroegte enkele mannen bijeen.

Wat ik me nog herinner van die eerste keer: het was er vrij donker, veel baarden, er werd gepraat over soorten die ik nog nooit gezien had en na een paar minuten werd het werk verdeeld en iedere telploeg ging zijns weegs. Na afloop van de telling kwamen we bijeen in een wegrestaurant in Rhenen. Hier zaten dan zo'n 20-30 tellers: nog meer grote namen, nog meer baarden. Het waren de mannen van onder andere de "Avifauna van Midden-Nederland", "Vogels van de Grote Rivieren" en de districtscoördinatoren van de eerste SOVON-Atlas. De tellingen werden ter plekke uitgewerkt op formulieren en aan de coördinator meegegeven. Nu is het 24 november 2011. Inmiddels ben ik ook man, soms met baard, en 36 jaar verder. "We" kregen in eerste instantie de noordoever van de Lek en Rijn toegewezen als vast telgebied, het deel tussen Schoonhoven en Rhenen. In september 1981 werd dit gewijzigd en kregen we Schoonhoven-Culemborg, en nu beide zijden van de Lek. Dit artikeltje behandelt in vogelvlucht een aantal veranderingen in de watervogelbevolking langs de Lek in de wintermaanden oktober tot en met maart, vanaf september 1975.

Veranderingen op het traject

De uiterwaarden van Lek en Rijn zijn sinds 1976 op een aantal plaatsen behoorlijk veranderd. In de beginjaren viel het allemaal nog wel mee (kleiputje erbij, kleiputje eraf), maar vooral na 1990 met uitwerking van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) is het hard gegaan. Waar de boeren gebleven zijn, is het gebruik veel intensiever geworden. Mais is normaal geworden in grote delen van de uiterwaarden en vooral de noordoever bij Lopikerkapel is een aanfluiting voor de EHS. Andere delen van de uiterwaarden zijn natuurgebied geworden, vaak met meestromende nevengeulen, etc.

Nieuwe natuur is er vooral bijgekomen in de uiterwaarden ten westen van Lexmond, de Horde, delen van de Honswijkerwaard, de Steenwaard en de uiterwaarden tussen Culemborg en Everdingen. Het rivierenlandschap met vrij "zachte" grenzen tussen wat intensiever gebruik en wat extensiever gebruik, is "verhard". Ook andere invloeden van de mens zijn nu veel duidelijker in het gebied. Noteerden we in de beginjaren nog wandelaars in de uiterwaarden als iets zeer uitzonderlijks, tegenwoordig verga je ervan en kun je op sommige dagen vele tientallen hondenuitlaters aantreffen, ook op plekken waar ze niet thuishoren. De uiterwaarden zijn daarmee een belangrijke recreatieve trekpleister geworden, en waar je vroeger nog wel eens het veld uitgejaagd werd door de eigenaar, hebben de boeren er tegenwoordig blijkbaar ook vrede mee dat er mensen lopen te wandelen.

Veranderingen in de watervogelbevolking

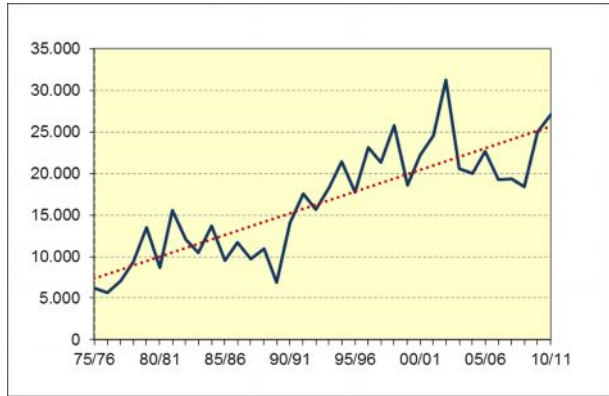
In 35 jaar is er veel veranderd aan de vogelbevolking van de uiterwaarden. Als je puur naar het aantal vogels kijkt dat we tegenwoordig tellen, is duidelijk dat er nu veel meer vogels zitten dan toen we begonnen met tellen.

Waar we het in de eerste 10 jaar moesten doen met ongeveer 10.000 vogels gemiddeld per telling in het winterhalfjaar, zijn het er nu ruim twee keer zoveel, met uitschieters tot seizoenen met een wintermaandgemiddelde van boven de 30.000 vogels. Deze stijging wordt vooral veroorzaakt door enkele soorten watervogels die over de jaren enorm toegenomen zijn.

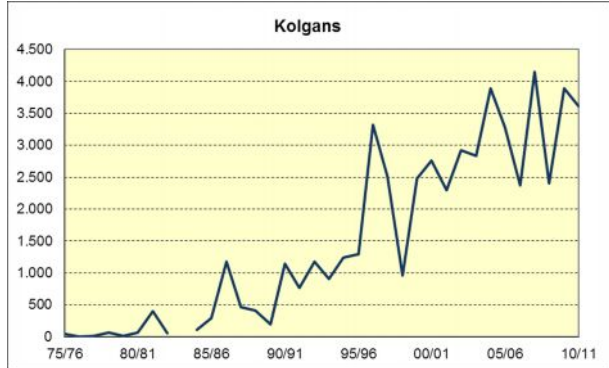
Ik denk niet dat er iemand verbaasd zal reageren dat dit onder andere vrijwel alle ganzensoorten zijn, maar ook aalscholver, knobbelzwaan, stormmeeuw, kraakend, wulp en kuifeend. Zoals in figuur 1 te zien is, lijkt er de laatste jaren wel een afvlakking van de toename plaats te vinden. Dit is ook goed te zien in de gegevens van de kolgans (figuur 2), nijlgans, stormmeeuw en kuifeend.

Het is logisch dat het bovenstaande lijstje met soorten, waarvan er soms vele duizenden aanwezig zijn, heel bepalend is voor het algemene beeld. Dit beeld geldt echter niet voor alle soorten. Er zijn ook soorten die langzamerhand het gebied verlaten hebben of in veel kleinere aantallen gezien worden, zoals grote zaagbek (figuur 3), kleine zwaan, kokmeeuw, meerkoet, nonnetje, watersnip en zilvermeeuw.

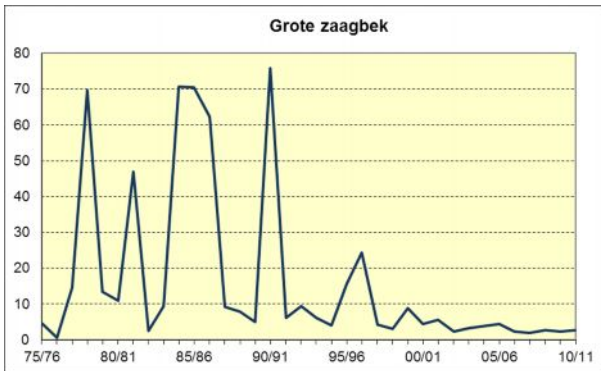
Het verhaal hierachter is niet voor alle soorten hetzelfde. Bij de kleine zwaan bijvoorbeeld zit er een duidelijk "teleffect" in. In de eerste jaren van de tellingen werden er nog geen binnendijkse tellingen georganiseerd. Je pakte alles mee wat

Figuur 1 Gemiddeld aantal watervogels in de maanden oktober tot en met maart van 1976 tot en met 2011 met trendlijn.

Figuur 2 Gemiddeld aantal kolganzen in de maanden oktober tot en met maart van 1976 tot en met 2011.

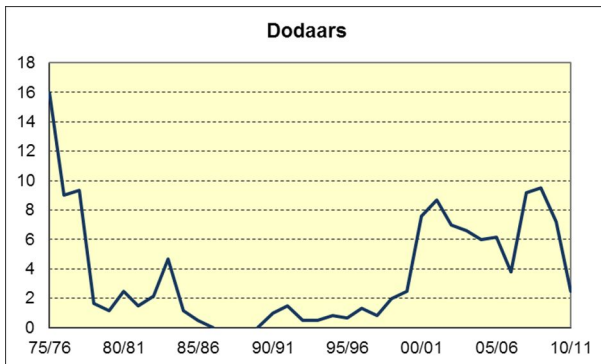

Figuur 3 Gemiddeld aantal grote zaagbekken in de maanden oktober tot en met maart van 1976 tot en met 2011.

positief is in de eerste jaren: er zaten alleen kleine zwanen in de uiterwaarden als het hoog water was, ook vroeger al.

Een aantal andere soorten nam in de eerste jaren van de tellingen duidelijk toe, om de laatste jaren juist weer af te nemen. In dit rijtje horen onder andere Kievit, scholekster, slobbeend, smient, soepgans en wintertaling thuis.

Ook hier geldt dat het hoe en waarom per soort kan verschillen. Bij de slobbeend en de wintertaling zouden de recente wat strengere winters een rol kunnen spelen, maar ook het minder geschikt worden van pleisterplaatsen. Bij de soepgans is het effect van de bestrijdingsacties van een paar jaar geleden de belangrijkste bron van de achteruitgang: van gemiddeld ongeveer 1000 per telling bleven er nog ongeveer 400 over.

Figuur 4 Gemiddeld aantal dodaarzen in de maanden oktober tot en met maart van 1976 tot en met 2011.

wervogels in de uiterwaarden voor, waar niet zoveel over te zeggen valt. De goudplevier is er één van, soms met tientallen aanwezig, soms helemaal ontbrekend. Gelukkig is er dan ook nog de wilde eend, die zich op het eerste gezicht weinig

je vanaf de dijk kon meenemen. Dus ook grote groepen kleine zwanen die binnendijks op de graslanden nabij Lopik zaten. Toen de ganzen- en zwanentellingen in zwang kwamen, kregen deze gebieden eigen tellers en werden ze door ons niet meer meegenomen om dubbeltellingen te voorkomen. Vandaar dat het beeld van de kleine zwaan te

Er zijn ook soorten die in de eerste jaren een veer gelaten hebben en zich nu weer (heel) langzaam aan het herstellen zijn. Duidelijkste voorbeelden hiervan zijn dodaars (figuur 4), tafeleend en waterhoen. Bij de dodaars en het waterhoen heeft de strenge winter 1978-79 een behoorlijke duit in het zakje gedaan.

Verder komen er w

van alles aantrekt, zijn ups en downs kent, maar over de afgelopen 35 jaar toch redelijk rond de 1500 exemplaren per maand blijft hangen.

Bij deze tellingen gaat het niet alleen om de watervogels, alle soorten worden meegeteld, dus ook merel en roek. Jammer genoeg zijn deze gegevens minder toegankelijk, omdat deze resultaten niet naar SOVON worden gestuurd.

Dodaars - Jan van der Greef

Schitterende beleving

Wat blijft hangen bij deze tellingen, zijn over het algemeen niet de trends en de figuren, maar is de beleving. Het is werkelijk schitterend om op een mooie februa-ridag met hoog water langs de Lek te tellen: overal duizenden smienten, soms tientallen kleine zwanen, plukjes kieviten ver weg op de zomerdijk, vaak samen met wulpen, duizenden kokmeeuwen op het water en af en toe een rareiteit als een krooneend, een eider of een ijseend. Maar het is ook hard werken, vechten tegen de korte daglichtperiode, geen tijd hebben om al die groepen ganzen en eenden te scannen op een dwerggans of een Amerikaanse smient. En wanneer je bijna klaar bent met het tellen van je groep smienten... komt er een slechtvalk over en kun je opnieuw beginnen (of niet).

Dankwoord

Arjan Boele wordt hartelijk bedankt voor het doorlezen van het concept, het vervaardigen van de grafieken en het verstrekken van foto's.